

ВІДГУК
офіційного опонента
про дисертаційну роботу Медведчук Олесі Петрівни
«НЕОМІФОЛОГІЗМ ПРОЗИ ЮРІЯ ВИННИЧУКА»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.01.01 – українська література

Сучасний науково-дослідницький дискурс літературознавства вирізняється надзвичайним зацікавленням у класичній спадщині та установленням паралелей із літературою сьогодення, що виявляється в інтерпретації та тлумаченні знакових художніх явищ, їхніх тематичних, ідейних концепцій, жанрово-стильових вимірів, пошуку «метамови», завдяки якій можливий погляд на літературний твір як на явище, що стоїть на межі різних часів, наук і мистецтв.

Особливо актуальним у плані постановки дослідницької парадигми, визначення цілей і завдань дослідження є студіювання доробку окремого автора. Як свого часу архітвір Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» метафорично назвали «будинком із багатьма надбудовами та прибудовами», так само й дисертація Олесі Медведчук «Неоміфологізм прози Юрія Винничука», присвячена творчості митця в діахронічному плані – від розгляду «перлинок» малої прози до всебічного аналізу у неоміфологічному ключі його Magnum Opus, роману «Танго смерті», – складна у плані будівля, пронизана розгалуженою мережею комунікацій. Важлива тут комунікація не лише між формозмістовими елементами кожного твору, а й між автором та його читачами – як експліцитними, так і імпліцитними, котрі один і той самий твір можуть сприймати по-різному.

Актуальність роботи полягає у спробі репродукувати перед реципієнтом «художню реальність» Юрія Винничука у сув'язі з його індивідуально-авторським міфотворенням, що виявляється у вступній тезі: «...Художній світ письменника демонструє тісний зв'язок з українською «химерною прозою», національним і світовим міфологічним та казковим

дискурсами, а також приваблює читачів і літературознавців яскравою художньою інтерпретацією особливостей історії й культури Львівщини» (с. 3). Робота Олесі Медведчук актуальна також з огляду на її безпосередній зв'язок із основними напрямками наукових досліджень кафедри української літератури Українського державного університету імені М.П. Драгоманова у площині наукової теми «Шляхи розвитку української літератури XVII – XXI століть».

Наукова парадигма дисертації встановлена через взаємодію ключових концептів – стильових («фольклоризм», «неоміфологізм», «модернізм», «постмодернізм», «магічний реалізм»), жанрових («оповідання», «казка», «повість», «роман»), формотворчих («образ», «мотив», «міфологема», «інтертекст»), змістових («тема», «проблема», «ідея»). Вона включає аналіз літературно-критичних праць, зокрема й присвячених Юрієві Винничуку (автори Віра Агеєва, Я. Голобородько, Олена Грищенко, Тамара Гундорова, Ніла Зборовська, Д. Коваленко, Ю. Ковбасенко, І. Котик, Галина Левченко, Олена Романенко, Р. Семків, Є. Станішевич, Оксана Пухонська, Роксана Харчук) та творів із філософії і психології творчості (Р. Барт, М. Еліаде, Е. Кассіерер, Н. Фрай, К.-Г. Юнг; Юлія Вишницька, Ірина Зварич, А. Нямцу, Я. Поліщук, С. Стоян). На цій основі Олеся Петрівна обирає свої підтеми для дослідження, оприятнені в чотирьох розділах роботи: «Неоміфологічні тенденції розвитку новітньої літератури», «Художні виміри неоміфологізму в малій та середній прозі Юрія Винничука», «Поетика неоміфологізму в романі «Мальва Ланда», «Міфореалістична концепція роману «Танго смерті».

Цим зумовлено важливість і масштабність мети, яку ставить перед собою Олеся Медведчук: *з'ясування сутності неоміфологізму, його особливостей в українській літературі кінця XX – початку XXI ст. та визначення своєрідності неоміфологічного світовідчуття у прозовій творчості Ю. Винничука.*

Богдан-Ігор Антонич у статті «Національне мистецтво» стверджував: «Письменник створює ту реальність, якої йому бракує». Певною мірою цю

тезу можна взяти до уваги як засновок саме для дослідження української літератури під кутом зору неоміфологічного стилю, при якому в одному творі суміщаються реальність і вигадка, люди набувають надприродних здібностей, а кожній окремій речі надано сили символу.

З теоретичної точки зору, до прози Юрія Винничука можна застосувати і юнгівське бачення творчої праці: *«...доречно було б уявити процеси творчості у вигляді живої істоти, яка визріває в душі поета. В аналітичній психології це явище називається «автономним комплексом». Як відокремлена частина душі він веде самостійне, вилучене з ієрархії свідомості психічне життя і, відповідно до свого енергетичного рівня, своєї сили, виявляється у вигляді порушень довільно спрямованих операцій свідомості. В інших випадках він мобілізує «Я» на службу собі»*. У такому ключі до творчості Ю. Винничука підходить і Олеся Медведчук, виокремлюючи індивідуально-авторські міфологеми («борщ» і «сміття» у романі «Мальва Ланда», 12-нотна мелодія у «Танго смерті»), розшифровуючи інтертекстуальні загадки творів і, що особливо важливо, довіряючи своїм читачам їх розшифровувати.

Тому перший розділ роботи **«Неоміфологічні тенденції розвитку новітньої літератури»** і присвячено осмисленню теоретичних підвалин формування неоміфологічного стилю ХХ – початку ХХІ століть у світовій науці – літературознавстві, культурології, філософії. Текст розділу прямо свідчить про те, що дисертантка здатна виразно виокремити основні наукові константи явища неоміфологізму та спроеціювати їх на український літературний процес. Особливо важливим та цікавим для сучасної філології є встановлене Олесею Медведчук співвідношення міфологеми та міфеми (також с. 173), яке в перспективі можна – і треба – розвинути в теоретичному дослідженні міфологеми та архетипу. Однак викликає сумнів таке твердження: у названий період *«...відбувається повернення до духовного, чуттєвого, до розуміння міфу як важливого організаційного елемента художнього світу»* (с. 25). Адже, оскільки міф і сьогодні справедливо визнають першоосновою філософії, науки та мистецтва, остільки очевидно,

що не було і немає жодного концептуального «відходу» від міфотворчості, аби констатувати повернення до неї наприкінці ХХ століття: імітаційне письмо «соціалістичного реалізму», з одного боку, і розмаїта наукова фантастика, з другого, – яскраві тому приклади.

Водночас дисертантка робить важливий висновок щодо міфотворчого потенціалу сучасної літератури: *«Нові міфи творяться не за участю колективних уявлень та переконань певної спільноти, а в ситуації самозаглибленості, внутрішніх пошуків героя»*, і тому міфологізм зазначених у розділі архітворів часто тісно переплетений із психологізмом (с. 38).

Установивши неоміфологічну дослідницьку парадигму з чітко окресленими складниками – *інтерпретація міфологічних сюжетів, експерименти з часопросторовими моделями, зображення глибинних психічних процесів персонажів, поєднання реального та ірреального, зображення внутрішньо-особистісних конфліктів, загострення бінарних опозицій, іронія, пародія та абсурд як допоміжні засоби міфотворення* (с. 23) – Олеся Медведчук переходить безпосередньо до студіювання прози Ю. Винничука, починаючи з малих форм, у розділі другому – **«Художні виміри неоміфологізму в малій та середній прозі Юрія Винничука»**. Тут доречно вжито прийому зіставного та інтермедіального дослідження, згадано твори, що їх можна кваліфікувати як неоміфологічні, – в тому числі й романи Павла Загребельного «Левине серце», Валерія Шевчука «Дім на горі», Василя Земляка «Лебедина згряя», за яким знято кінофільм «Вавилон – ХХ», Володимира Дрозда «Ірій», у якому в часи засилля вульгарного соціологізму було виявлено «35 % сучасності». Загалом у цій частині роботи дисертантка чітко слідує канонам рецептивної естетики, адже літературні твори підібрано і проаналізовано настільки ґрунтовно і водночас інтригуюче, що у будь-якого, навіть упередженого читача виникає бажання відкрити або перевідкрити їх для себе.

Третій та четвертий розділи – «Поетика неоміфологізму в романі «Мальва Ланда» та «Міфореалістична концепція роману «Танго смерті» – за

свої об'єкти дослідження мають роман: жанр, який традиційно виступає квінтесенцією розвитку індивідуального стилю письменника. Поетика роману зумовлена, в тому числі, переплетінням декількох сюжетних ліній, і таке переплетіння неможливе без включення в текст елементів фантастики, містики, казки. Цікавими є спостереження Олесі Медведчук над образами першого з романів: книги поезії Мальви Ланди, яка прилучає до контексту дослідження концепти містифікації та «тексту у тексті» (с. 69); Моря Борщів, котре своєю назвою асоціюється з краєвидами Місяця (с. 108); «дротяного удава, який живиться новинами» (с. 110) і в якому безпомилково вгадується телебачення або й Інтернет, про який у час написання роману в Україні тільки починали говорити; над химерними меню Великої Львівської Сміттярки, де «цвяхом програми» виступають «ламентация тушкована з крильцями майтеликів», «малінесія» та «вуджені скраклі» (с. 118).

До ключових образів роману «Танго смерті» дослідниця підходить уже з позицій інтермедіальності, до філологічних методів додаючи музикознавчі, філософські, соціологічні й навіть езотеричні. Наприклад, розібравши у зіставленні з текстом роману низку східних і античних теорій реінкарнації, Олеся Медведчук стверджує: «...щоб згадати попереднє своє втілення, людина перед смертю повинна чути мелодію із 12 нот, а тоді почути її в наступному житті» (с. 140). Або, за висловом самого Ю. Винничука, «аби хтось із цих перевтілених людей прозрів, він мусить почути мелодію». Цим створюється алюзія до нещодавно опублікованого в українському перекладі роману Бернара Вербера «Скриня Пандори», згідно з яким людська істота проходить 111 утілень і за певних умов може або пригадати їх окремо, або візуалізувати всі разом.

Зростання емоційного та інтелектуального потенціалу творів неможливе без постійного вдосконалення індивідуального стилю автора. Червоною ниткою через роботу Олесі Медведчук проходить відстеження еволюції індивідуального стилю прозаїка – від форм простіших (розділ 2, мала та середня проза) до складніших (розділи 3 та 4, романи «Мальва

Ланда» та «Танго смерті»). Відтак зроблено висновок, що Ю. Винничук як майстер малої форми не лише підноситься до великих епопей, а й навіть оповіданням, повістям і казкам надає сили романів (с. 176-178).

Діалог наук, характерний для сучасного етапу розвитку літературознавства, закономірно включає до об'єктів наукового пізнання поняття *інтертексту як реінтерпретації ліричних, епічних, фольклорних та інших текстів у площині нового твору*. І Олеся Медведчук у своєму науковому пошуку не лише виявляє інтертекстуальні мотиви у доробку Юрія Винничука та ґрунтовно їх розглядає, а й залучає до цієї творчої роботи реципієнтів – так, окрім зазначених у дисертації Б.-І. Антонича, Х.Л. Боргеса, Вергілія, І. Котляревського, Стефані Маср, Кирила Транквіліона-Ставровецького, а також численних відсилань до східної, біблійної та античної міфології (принагідно згадаймо, що дев'ятий син Якова Іссахар, від імені якого пишеться містична книга у «Мальві Ланді», – це старозавітний архетип землероба), авторці цього відгуку вдалося виокремити у Винничуковому доробку алюзії до архітворів української писемності: «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького, «Цвіт яблуні» та «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського, «Битва» Ольги Кобилянської, «Грушка» Марка Черемшини, «Веселі поради» О. Черногуза, «Брухт» П. Загребельного; з зарубіжної літератури – «Пісні з лабіринту» Дж. Дауланда, «Черевко Парижа» Е. Золя, «Голосівки» А. Рембо, «Тев'є-молочар» Шолом-Алейхема, «Гра в бісер» Г. Гессе, «Шум і лють» В. Фолкнера, «Пригоди Цибуліно» Дж. Родарі, «Незвичайна орхідея» Г. Веллса.

Вірогідність та новизна наукових положень і рекомендацій, сформульованих у роботі, підтверджується вдалим застосуванням сучасних методів дослідження (структурно-типологічного, порівняльно-типологічного, міфопоетичного, текстуального, контекстуального та інтертекстуального аналізу) до творчості Ю. Винничука. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації як із погляду сучасних науково-теоретичних досліджень, так і з позицій

практичної реалізації, є достатнім. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертаційної роботи.

Як і будь-яка творча новаторська робота, дисертація Олесі Медведчук містить низку положень, щодо яких можна було б подискутувати.

1. У підрозділі 2.2 ґрунтовно проаналізовано малознану сьогоднішньому юному читачеві повість Ю. Винничука «Місце для дракона», проте висновки щодо неоміфологізму в цитованому творі постають надто загальними. Наприклад: «Невідомо, чи жертва дракона буде помічена в такому світі, проте у читачів є можливість задуматись над глибокими філософськими проблемами, які порушує Ю. Винничук у своїй казці: гідності й нищості, лицемірства і підлості, наповненості людського життя, залежності від традицій і звичаїв, самопожертви, яку може ніхто не помітити, та інших» (с. 61). Слід було б зосередитись на внеску письменника у формування стильової парадигми неоміфологізму, репрезентованому саме цим твором – зважаючи на його поетику, систему образів, читацьку адресу.

2. Великою чеснотою будь-якого наукового твору є його цілісність, чітка логічна послідовність, взаємозв'язок між елементами. У своїй дисертації Олеся Медведчук скрупульозно дотримується цих вимог, ведучи діалог із автором у ясному дослідницькому ключі, зокрема виявляючи знакові образи архітворів (наприклад, дім, бібліотека, книги, мистецькі реалії) та даючи їм усебічну характеристику з точки зору неоміфологізму. Водночас хотілося б бачити послідовне зіставлення різних конотацій цих образів у творах малої та великої прози Винничука, у романах «Мальва Ланда» та «Танго смерті»: у цьому разі неоміфологічні концепти творчості письменника сформували б потужну парадигму, відкриту до подальших студій – у тому числі й порівняльних.

3. Є низка зауважень щодо мовностилістичного оформлення роботи. Зокрема, невиразним є вислів «виявлення поєднання національної та загальносвітової образності... є істотним ключем до декодування текстів» (с. 64-65); крім цього, прочитання писемного твору не завжди є декодуванням,

адже не вся література є «таємницею за сімома замками». Так само варто було говорити не про «втечу від вимог соцреалізму» (с. 26), а про **протидію** їм, якою пронизано й творчість Ю. Винничука. Парафраз «Відповідно до написаної давньоримським автором поеми» (с. 68) можна замінити яснішим «За сюжетом Вергілієвої «Енеїди». Сумнів викликає теза про «художнє моделювання дитячих років» (с. 175), адже минулу подію в тексті «описано», «показано», «відтворено», тоді як «модель» – це зразок нового виробу, імітація певного об'єкта тощо. Доволі часто у тексті дисертації вжито лексеми «використання», «використовувати» там, де їх можна замінити іншими поняттями – «застосувати», «залучити», «послугуватись», «брати до уваги». Наприклад: «*використання... образу скрипки*» (с. 142), ліпше було б «звернення» до зазначеного мотиву або його «інтерпретація»; «*Письменник використовує гротеск, пародії, прийоми інтертекстуальності...*» (с. 171) – краще «послугується [прийомами], вдається до них».

4. Список публікацій містить значну кількість проаналізованих новітніх філософських, філологічних і культурологічних праць, Інтернет-видань, що свідчить про бажання дисертантки «тримати руку на пульсі», уловити нові тенденції в дослідженні обраного автора та розвинути їх у належному напрямі. Водночас у списку наведено порівняно небагато посилань на зарубіжні видання (26 із 212); також відсутні покликання на власні наукові праці, лише засвідчено їхню кількість у Вступі (9 позицій).

Проте наведені зауваження не применшують наукової та практичної цінності рецензованого дослідження. Адже, формулюючи їх, авторка відгуку керувалася максимою Бертольда Брехта: «Справжнє задоволення мистецтвом неможливе без критичної позиції», а відтак радить дисертантці взяти їх до уваги у підготовці наукової монографії за темою роботи.

Варто констатувати, що робота Медведчук Олесі Петрівни «Неоміфологізм прози Юрія Винничука», подана на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література, є завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково

обґрунтовані результати, що розв'язують актуальну історико-літературну проблему: зміни художніх систем у літературі першої третини ХХІ століття, інтерпретації та реінтерпретації її конкретних виявів у національному письменстві й творчому доробку окремого автора. Виявлені зауваження та пропозиції не знижують загального рівня наукової новизни, наукового та практичного значення результатів роботи.

Ця праця знайде широке практичне застосування – у підготовці курсів лекцій із теорії літератури та української літератури ХХ століття; спецкурсів із питань інтермедіальності у літературі, з проблем текстології, порівняльного літературознавства й історії української (в тому числі «неоміфологічної») прози ХХ – початку ХХІ століття; у написанні курсових і кваліфікаційних магістерських робіт; у шкільних програмах з української літератури, під час роботи факультативів, літературних студій і гуртків.

Загальні позитивні результати дослідження дають підстави для висновку про те, що кандидатська дисертація Олесі Петрівни Медведчук цілком відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ № 567 від 24.04.13 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 р. та №1159 від 30.12.2015 р.), паспортів спеціальності 10.01.01 – українська література, а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор
кафедри іноземних мов професійного спрямування
Національного університету
харчових технологій

Наталія НАУМЕНКО

